

γ'. "Άρσις τῆς θυμοστατικῆς αίτιόθεους ἀρχῆς
διὰ τῆς ψυχολογίας.

"Η ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις μεταβληθεῖσα ἀντίληψις τῆς αἰτιότητος ἔδει νὰ ̄ξασκήσῃ ἀναγκαίως ἐπίδρασίν τινα καὶ ἐπὶ τοῦ δευτέρου θεμελιώδους ἐμπειρικοῦ ἐπιστημονικοῦ πεδίου, τουτέστιν ἐπὶ τῆς ψυχολογίας. "Οτι τῇ ἔννοιᾳ τῆς θυμοστατικῆς αἰτίας ὑπὸ τὴν παλαιὰν αὐτῆς μορφὴν διετηρήθη ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι διατηρεῖται ἐν λιμένει ἀνόμῳ σήμερον δὲν πρέπει νὰ φανῇ παράδοξον. Λιότι τὸ αὐτὸ δρῶν πρόσωπον, μέτερ ἵτο τῇ κρητίδις τῆς παλαιοτέρας ἔννοιας τῆς δυνάμεως, εἶναι συγχρόνως τῇ βάσις, ἐξ τῆς προκρίτουσι πᾶσαι, αἱ πνευματικαὶ ἔνέργειαι. "Λαφοῦ πρὸ μισθοῦ χρόνου τῇ θλιψὶ οὖσαι ἐγένετο βοηθητικὴ ἔννοια, οἵτις ἔχει δικαιούματα ὑπάρξεως μόνον ἐφ' ὅπου ἀπαντεῖται ἀπὸ λογικῆς ἀπόφρικως ὑπὸ τῆς αἰτιόθεους συνδέσμως τῶν φυσικῶν φαινομένων, τῇ φυσικῇ οὖσαι ἐθεωρεῖτο ἀκόμη πάντοτε ἱδε πρώτη αἰτία παπῶν τῶν ψυχικῶν ἔνεργειῶν. "Οσον δημιοῦ τῇ ψυχολογίᾳ μονομερῶς διετήρει τὴν παλαιὰν ταύτην ἔννοιαν τῆς θυμοστατικῆς αἰτιότητος, τοσοῦτον παταφανέστερον ἐδεικνύετο, ὅτι τῇ θυμοστατικῇ αἰτιότητῃ αὕτη οὐδεὶς οὐδὲποτε ἥδηνατο νὰ παρέσχῃ βοήθειαν εἰς τὴν ἐργατικὴν τῶν φυσικῶν φαινομένων. Ήλι άδυναμία αὕτη ἔγκειται ἥδη ἐνταῦθα εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν εἰς τὴν θυμοστατικὴν αἰτιότητα ἀφορῶσαν προϋπόθεσιν. Ηλαυ έργατην εἰς προστατεύον γεγονότον συνίσταται πάντοτε ἐν τούτῳ, μὲν πατατάσσομεν τὰ γεγονότα ταῦτα συμφόνως πρὸς σχέσεις ἔξαρτήσεως. Οὗτοι πᾶσαι ἀπόπτειρα τοιαύτης πραγματικῆς ἐργατικῆς ἔγει ἀναγκαῖως εἰς τὴν διασκευασθεῖσαν ἐκείνην αἰτιόδη ἔννοιαν, καθ' ἣν αὐτία καὶ ἀποτέλεσμα ἀνήκουσιν εἰς τὴν σειρὰν τῶν δεδομένων γεγονότων. "Οθεν αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι, πρὸν τῇ ἀκόμη ὑπερνικήσουν τὴν παλαιὰν ἐκείνην τῆς φυσικῆς δυνάμεως ἔννοιαν, εἶχον μορφῶσει ἥδη μίαν πρὸς τὴν διασκευασθεῖσαν ἔννοιαν τῆς αἰτιότητος ἀνταποχρινομένην ἀντίληψιν τῶν φαινομένων. "Ἐνταῦθα δημιοῦ παρίστατο συγχρόνως τῇ ἀνάγκῃ νὰ μεταρρυθμίσωσι καθ'

χυσίς δύναται νὰ προέλθῃ ἐκ τοῦ συμφυρμοῦ τῶν ἔννοιῶν «τατίο» καὶ «εαυσα» ἔδειξεν ἀρχούντως τῇ ὀντολογικῇ μεταφυσικῇ τοῦ 17ου καὶ 18ου αἰώνος. Διὸ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ θεωρῆται πλέον ὡς εὐκταῖα ἡ ἀπανάληψις αὐτῆς. (Πβλ. τὰς πορειηρήσεις μου περὶ τῶν λογικῶν βάσεων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν τοῖς «Cirundzüge der physiol.: Psychologie, III, σελ. 677 καὶ ἐφεξῆς καὶ ἐν «Naturwissenschaft und Psychologie, 1903»).

ὅμοιον τρόπον τὴν ὑλικὴν τῆς αἰτιότητος¹ ἔννοιαν, τοῦθος ὅπερ κατέστησεν ίκανὰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας νὰ μεταφέρωσι τὴν πρώτην ἀποψιν εἰς τὴν δευτέραν διὰ συνεχοῦς ἐξελίξεως. Ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ὅμως αἱ δύο ἐφαρμογαὶ τῆς αἰτιώδους ἔννοιας δὲν δύνανται νὰ συμβιβασθῶσι πρὸς ἄλληλας. Ἐφ' ὅσον ἀποδίδονται οἵαιδηποτε ἐνέργειαι εἰς τὴν ὑποστατικὴν τῆς ψυχῆς αἰτιότητα, ἀποιλείεται πᾶσαν ἀφορμήσια συμφώνως πρὸς τὴν διασκευασθεῖσαν αἰτιώδη ἔννοιαν. Πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι τῆς ψυχῆς δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς προερχόμεναι ἐκ προηγηθέντων δευτερευόντων αἰτίων, αὐτὴν ὅμως αὕτη ἡ ψυχὴ ἐναπομένει πάντοτε «πρῶτον αἴτιον». Οὗτος ἡ ψυχολογικὴ ἐμπειρία διαλύεται εἰς ἀριθμὸν ἀποτελεσμάτων, μίανα οὖδέποτε εἶναι δυνατὸν νὰ ἐξαρτηθῶσιν ἀπ' ἄλληλων. Ἐὰν ὅμως ἀντικαταστήσωμεν τὴν ὑποστατικὴν αἰτιότητα διὰ τῆς πραγματικῆς αἰτιότητος, καθὸς ἡν αἰτία καὶ ἀποτέλεσμα εἶναι κανονιῶς πρὸς ἄλληλας συνδεδεμέναι ἐνέργειαι, οὖδέποτε θὰ περιέλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κάμωμεν χρῆσιν τῆς ἔννοιας τῆς ψυχικῆς οὐσίας. Κατὰ ταῦτα δέοντα νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οὖδέποτε ἐδόθη ἀφορμή, ὅπιος ἡ ἔννοια τῆς οὐσίας μεταβληθῆ ἢ διασκευασθῆ συνεπείᾳ τῶν ἐπεκτάσεων τῆς ἐμπειρίας. Θὰ ἡδύνατό τις λόγως νὰ προβάλῃ τὴν ἔνστασιν, ὅτι ἐν τῇ τοῦ "Ἐρβαρτ μηχανικῆ" τῶν παραστάσεων ἐγένετο ἡ ἀπόπειρα τῆς ἐπὶ τῇ βάσει ὠρισμένων τινῶν προύποθέσεων μορφώσεως θεωρίας τινὸς περὶ τῆς οὐσίας τῆς ψυχῆς. Πράγματι ὅμως αἱ ψυχολογικαὶ τοῦ "Ἐρβαρτ θεωρίαι οὖδαιμως" ἀπαντῶσι πλέον ἐν τῇ κοινῇ εἰς τὴν οὐσίαν ἀφορώσῃ ὑποθέσει, διότι αἱ ψυχικαὶ ἐνέργειαι προέρχονται κατ' αὐτὸν οὐχὶ ἐκ μιᾶς καὶ μόνης οὐσίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἀλληλεπιδράσεως πλειόνων οὖσιῶν. Ἐὰν δὲ ὁ "Ἐρβαρτ σχετίζῃ τὰ ποτελέσματα τῆς εἰρημένης ἀλληλεπιδράσεως πρὸς μίαν τῶν διατοτήτων, αἵτινες καθορίζουσιν ἀμοιβαίως ἄλληλας, τοῦτο εἶναι αὐθαίρετός τις δευτερεύουσα παραδοχή, ἥτις δὲν δύναται νὰ ἐμποδίσῃ, ὅπως τὰ γεγονότα τῆς συνειδήσεως ἀποδοθῶσιν εἰς τι εἶδος ὑποθετικῶν, μηχανικῶν, διεισδυομένων ἀτόμων. Τὴν ἀναλογίαν ταύτην καθιστᾷ καταφανεστέραν τὸ γεγονός, ὅτε ὁ εἰρημένος φιλόσοφος θέτει ὡς βάσιν τῆς ἐρμηνείας τῶν φυσικῶν φαινομένων τὰς αὐτὰς ὑποθέσεις. "Οθεν ὁ "Ἐρβαρτ συμμερίζεται τὴν ἐσφαλμένην ἀρχὴν τῆς ὑποστατικῆς αἰτιότητος μόνον κατὰ τοῦτο, ὅτε ὑπολαμβάνει τὴν ἀμεσον ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν ὡς ἐξωτερικὸν φαινόμενον, ἐν ᾧ δέοντος ἐν πρώτοις ν° ἀναζητηθῆ ἡ πραγματική, ἐσωτερικὴ ὑπόστασις τοῦ πνεύματος." Ήδη ἡ πλάνη αὕτη στηρίζεται ἐπὶ μιᾶς τοσοῦτον θεμελιώδους παρα-

γνωρίσεως τῶν τῆς ἡμετέρας γνώσεως ὅρων, ὅστε τὸ ἐπὶ ταύτης
ἀνεγερθὲν οἰκοδόμηται θ' ἀνετρέπεται καὶ ἂν ἀιρθῇ δὲν ἀντέ-
φασκε πανταχοῦ πρὸς τὰ γεγονότα.

Ἐπειδὴ δὲ ψυχικὴ οὐσία ἀπεδείχθη ἀπρόσιτος εἰς πᾶσαν σύν-
δεσιν πρὸς τὴν διασκευασθεῖσαν ἀντίληψιν τῆς αἰτιώδους ἐν-
νοίας, δισχυρότητος τονες, διαθῶσιν περὶ τῆς ὑλικῆς οὐσίας θεωρίαι τῶν
φυσικῶν ἔμπειρημάτων, εἰς τὴν ἐργατικήν τῶν καθ' ἔκαστα φαινο-
μένων, ἀλλ' ὅτι αὕτη εἶναι ἀξιωματική, προηγεῖται πάσῃς ἐμ-
πειρίᾳς. Ἀκοίσθις δὲ ἐνεκκινεῖ τὸν λόγον τούτου καθίσταται νοητὸν
τὸ ὅτι ἡ Ἐννοία τῆς ψυχῆς ἔμεινεν ἀθικτός ὑπὸ πασῶν τῶν
πρωτότονων τῆς ψυχολογίας καὶ οὐ παραμενεῖ πάντοτε τοιαύτη. Κατὰ τὴν ἐννοίαν ταύτην δὲ Lotze ἐθεωρητον δις σημαντικὸν
ἐπιχειρηματικὸν τῆς ἀναγνωστηρικῆς ψυχικῆς τινος
οὐσίας τὸ γεγονός ὅτι ἡ ίδεια τῆς ψυχῆς εἶναι εὐρέως διαδεδομένη
ταῦτα διεπαιπτεῖ τοῖς πρωτογόνοις λαοῖς. Ἐπειδὴ εἶναι γνωστόν, ὅτι αἱ
ἀρχαιαὶ τῶν λαῶν περιπτεῖσαι, αἱ ἀριθμῶσι τὰς τὰς προβλήματας
τῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως, συμφωνοῦσι τὰ μάλιστα πρὸς ἄλλη-
λας, ἐνομίσθη ὅτι, ἀπὸ τῆς ἀκένθικος ταύτης, αἱ ἀρχαιαὶ παρα-
στάσεις αὗται δύνανται νὰ ὑποειθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων δις ἄλη-
θεῖς, μολονότι ἐμφιλοχρονοῦσιν ἐν αὐταῖς αἱ μέγισται τῶν ἀντι-
φάσεων, παθῶσι δεινούσι τοῦτο κατιφανῶς αἱ περὶ ψυχῆς τῶν
κατὰ φύσιν λαῶν παραπτάσσεις. Ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς ταύτης τῆς ἀπο-
δεξεως ὑπόπτου φύσεως, ἀμφίβολον εἶναι, ὅτι αἱ περὶ ψυχικῆς
οὐσίας ὑποθέσεις τῆς νεωτέρως ψυχολογίας οὐ μόνον ἀπέχουσι
μεγάλως τοῦ ἀπλούστεροῦ ὑλισμοῦ τῶν πρωτογόνων παράστασεων,
ἀλλὰ καὶ ὅτι εἶναι σχετικῶς νέας καταγωγῆς. Ή μέχρι τῶν ἀπαρ-
χῶν τῆς νεωτέρως φιλοσοφίας δεσμόσιατα ἀριστοτελικὴ ἐννοία
τῆς ψυχῆς εἶναι πιο ὀντική οὐσίαν διέφροδος. Κατ' Ἀριστοτέλην δὲ
ψυχή, ἡ «ἐντέλεια τοῦ σώματος», εἶναι συμφώνως πρὸς ὁρισμέ-
νους σκοποὺς ἡ δρᾶσις δύναμις, οὐχὶ δὲ οὐσία. Η ὑπόθεσις, διτι
ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπλῆ οὐσία ἀδέσποτας τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τὴν ἐπε-
δρασιν τῶν ἰδεῶν τοῦ Καρτεσίου. Περὶ τῶν δυτολογιῶν ἰδεῶν,
αἴτινες ἥγαγον εἰς τὴν εἰκασίαν ταύτην, θὰ δηλητησωμεν ἐκτενέ-
στερον ἐν τοῖς ἐπομένοις. Ἐνταῦθα ἐνδιαφέρει ἡ μᾶς μόνον δὲ
ἔργηνευτικὴ σημασία αὐτῶν,

Τινὲς διασχυρίζονται, δέ τι τὸ έντελον τῆς συνειδήσεως προ-
υποθέτει ἀπλῆν τινα οὖσαν, οἵτις ἐν πάσαις ταῖς μεταβολαῖς τῶν
καταστάσεων μένει ὡς πρός τὴν Ιδίαν ἐναυτῆς ὑπόστασιν ἀμετά-
βλητος. Οὗτος ή ἐνότης αὕτη, ἐν παρίστατο ή ἀνάγκη νὰ παρα-

δεχθῶμεν μίαν διάφορον τῶν πνευματικῶν λειτουργιῶν οὓσιαν, θὰ ἔδεικνυεν ἡμῖν μίαν ἀπλῆν, ἄλλ' ἐν ταῦτῳ καὶ σύνθετον βάσιν. Εἰς τὸ αὐτὸν ἀκριβῶς συμπέρασμα ἄγει ἄλλο τι γεγονός, ὅπερ συνήθως θεωρεῖται ως παρομοία ἀπόδειξις, ὅτι δηλαδὴ αἱ παραστάσεις ἔξαφανζονται ἐκ τῆς συνειδήσεως, ἵν⁹ ἀναφανῶσιν ἐν δέοντι χρόνῳ εἰς ταύτην. Ὁτεῦθεν συνάγουσι τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἱ παραστάσεις, καθὼς παρεδέχετο δὲ Ἐρβαρτ, παραμένουσιν εἴτε ἐν ἀδρυνούσῃ καταστάσει ἐν τῇ ψυχῇ εἴτε ὅτι ἔχνη αὐτῶν εὑρίσκονται ἐν αὐτῇ καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε διάφορος τῶν παραστάσεων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀκόμη δεικνύει ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν εἶνε ἀπλῆ, ἄλλὰ σύνθετος. Διότι, ἀν αἱ παραστάσεις ἐν διαφόροις καταστάσειν, ως συνειδηταὶ καὶ ως ἀσυνειδητοι,—καὶ αἱ τελευταῖαι μάλιστα ἐν ἀπεριορίστῳ ἀριθμῷ,—δύνανται νὰ εἶνε παροῦσαι ἐν τῇ ψυχῇ, αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶνε ἀπλῆ δυτότης, ἄλλὰ προδῆλως εἰς καθ' ὅμοιον τρόπον σύνθετος δργανισμός, ὅπως τὸ ζῶν σῶμα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψιεως τοῦ πνευματικισμοῦ τούτου οὓδεις ὑπάρχει λόγος, κωλύων ἡμᾶς νὰ συνταυτίσωμεν πλήρως τὸ σῶμα πρὸς τὴν ψυχήν. Ὅντως δὲ εἶνε καταφανές, ὅτι μετὰ τὴν ἄρσιν τῆς πρὸς τὴν ἐμπειρίαν ἀντιστράτευομένης ὑποθέσεως περὶ τῆς ἀπλῆς φύσεως τῆς ψυχῆς, πάντα τὰ λοιπὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα συμπίπτουσι πρὸς ἄλληλα. Τὸ ζῶν σῶμα ἀποτελεῖ μίαν μονάδα, εἶνε οὖσια διάφορος τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν, ἥτις εἶνε σχετικῶς σταθερά, ἐνῷ αὔται μεταβάλλονται. Ὡν τῷ σημείῳ τούτῳ διαφαίνεται ἡ στενὴ συγγένεια τοῦ πνευματικισμοῦ πρὸς τὸν ὄλισμόν. Μόνον ἡ ὑπόθεσις, ἡ ἀφορῶσα εἰς τὴν ἀπόλυτον ἀπλότητα τῆς ψυχῆς, διαστέλλει τὰ δύο φιλοσοφικὰ ταῦτα συστήματα ἀπ' ἄλληλων, ἀκριβῶς δὲ ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶνε ἀσύστατος. Ἀλλ' ἡ ἐν λόγῳ συγγένεια σύνισταται καταφανῶς ἐν τούτῳ : ὅτι δι' ἀμφότερα τὰ δηθέντα συστήματα αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι θεωροῦνται ως ἀπλοῦν φαινόμενον, ὅπερ προύποθέτει τὴν ὑπαρξίαν μιᾶς τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν τούτων διαφόρου μεταφυσικῆς δυτότητος. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη εἶνε ὄλως ἡμαρτημένη, διότι κατὰ τὴν ἐποπτείαν τῆς ἐσωτερικῆς ἐμπειρίας ἐλλείπουσι πᾶσαι αἱ λογικαὶ αἴτιαι, αἴτινες κατὰ τὴν διεργασίαν τῆς ἐξωτερικῆς ἐμπειρίας ἦνάγκασαν ἡμᾶς ν' ἀντικαταστήσωμεν τὰ ἐποπτικῶς δεδομένα ἀντικείμενα τῶν παραστάσεων διά τινος ἰδεατῶς μόνον δυναμένου νὰ καθορισθῇ ἀντικείμενον. Τὸ ἀντικείμενον τῆς ψυχικῆς ἐμπειρίας ἀποτελοῦσιν ἀκριβῶς αὐτὰ ταῦτα τὰντικείμενα τῶν παραστάσεων μετὰ τῶν πρὸς ταῦτα συνδεομένων ὑποκειμενικῶν καταστάσεων ἐν τῇ ἀμέσῳ αὐτῶν ὑποστάσει.

Συμφώνως δὲ πρὸς ταῦται οὐδέποτε γεννῶνται ἐν τῇ ἀμέσῳ ἐμπειρίᾳ αἱ ἀντιφάσεις ἔκειναι, μέτινες ἐν τῇ ἀντικειμενικῇ γγόνσει ἔχοντες μεμενεῖσαν πρὸς διαφορὴν ἔλεγχον καὶ διαποιεύνταν τῶν εἰς τὴν οὐσίαν ἀφορούσῶν ἔννοιῶν. Οὕτω καθίσταται νοητή ἡ αὐτία, διὸ δὴν ἔκειται ἔνθα εἰσάγεται ἡ βοηθητική τῆς ψυχικῆς οὐσίας ἔννοια, αὕτη μένει ἀθικτος ὑπὲν τῶν συμπερασμάτων τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως. Λί γε ὑποθέσεις τοῦ σπενδυτικασμοῦ ἔντοσθουσι εμπειρικὰ γγόντεις στηρίζονται ἐφ' εκεῖτῶν. Διὰ τῆς προστιθεμένης ἔννοιας τῆς ὑπερβατικῆς ψυχικῆς οὐσίας δὲν καθίστανται οὔτε ὀκριζέστεραι οὔτε συφρέστεραι. Λί ψυχικὰ ἥμιτν καταστάσεις δὲν εἶναι σταθεραί, ὅλλα μεταβληταὶ ἐνέργειαι, συνδεόμεναι πρὸς ἄλληλας· ἡ σύνδεσις δὲ αὕτη εἶναι ὀκριζέστης ἔκεινη, ἢν καλοῦμεν **ένδιητα τῆς συνειδήσεως**. Εἶναι ἀδηλον ὅποιον θὰ προέκυψεν ὑφελος ἐν τῷ σημαντικούτου τούτου τῆς ἡμιετέρας ἐμπειρίας γεγονότος, ὅπερ τὸ πρῶτον καθιστᾷ δυνατήν τὴν ὑπερβατικῶν λοιπῶν, ἐὰν στηρίξομεν αὐτὸν ἐπει προσελινούμενον τὸν ὑπερβατικὸν ἀντικειμένον. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸν συνειδητὸν ψυχικῶν ἐνέργειῶν, δέοντας ἀποδοθῆναι πᾶσιν εἰς τὰ ἀντικείμενα τοῦτο.² Τοιουτορρόπτως ἡ μεταφυσικὴ εἰκασία αὕτη καθίσταται ἐν γένει ἀντιληπτή, μόνον ὅσακις ἀντιλαμβανόμεθα ταῦτην διὰ ἡμιαριημένην ἐναλλαγὴν τῆς ἐποπτείας τῆς ὑμέσου, ὑποκειμενικῆς, ἐμπειρικὰς πρὸς τὴν ἔμπειρον ἡ ἀντικειμενικὴν ἐμπειρικὴν γνῶσιν. Συνεπείᾳ τῆς ἐναλλαγῆς ταῦτης ὑποτίθεται, γάτι ἔκεινο, ὅπερ εἶναι ἡ απρηγὴ πάντης νοήσεως ἀντικειμένων, δέοντας νὰ νοηθῇ κατεστησόμενον. Τοιουτορρόπτως διαφαίνεται πᾶσιν εἰς τὴν ἔξιντικειμενίασιν ταῦταιν ἡ συγγένεια πρὸς τὴν ἐποφήν τοῦ ὄλιγοῦ. Τὸ δέται ψυχικά τινα συμβιβαζόνται ἔξιντικαντεῖσαν καὶ ἀνατριβόνται ἐν νέον ἐν τῇ συνειδήσει, οὐδὲν διδάσκεται, ὅπερ νὰ μὴ δυνάμεθα ν^ταργαθῆσθαι πάλιοις ἄλλοις ἐμπειρικῶν γεγονότων. Τοῦτο ἀποδεικνύεται, καθὼς καὶ ἡ εἰς τὴν συνειδήσιν διὰ τῆς αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως εἰσαγωγὴ νέον παραστάσεων, διτι αἱ σπενδυτικαὶ λειτουργίαι δὲν εἶναι ἐνέργειαι τις ἀποκλεισμένη τοῦ λοιποῦ κόσμου. Τοῦτο δέποσ δὲν παραδέχεται ὁ σπενδυτικισμός, ὅπειδη οὐκος ἀποδίδει εἰς τὰς ὄπεις ἐν τῇ συνειδήσει εἰσελθούσας παραστάσεις χαρωπῆσαι ἀναλέθρου ὑποστάσεως, γάτις ενδρίσκεται ἐν πατιμανεῖ πρὸς τὴν ἐμπειρίαν ἀντιφέρεται. Ο σπενδυτικισμὸς θὰ ἐδικαιολογεῖτο, ἐὰν παραδέχετο, καθὼς πρότει ὁ Λεῖψιντιος ἐν τῇ μοναδολογίᾳ αὐτοῦ, διτι αἱ νέαι παραστάσεις εἰσέρχονται φαινομενικῶς μόνιν εἰς τὴν συνειδήσιν ἥμιτν ἐν τῷ ἔξωτερικῷ κόσμῳ, διτι ἐνιστάρχουσι πράγματι λογιστῶς ἐν ἥμιτν

καὶ ὅτι δύνανται μόνον δι' ἐγδιαθέτων τινῶν ὅρων ν' ἀποβῶσι σαφέστεραι. Κατὰ κανόνα, ὅμως διστάζουσι νὰ δεχθῶσιν ὡς ὁρθὸν τὸ συμπέρασμα τοῦτο^{πην}, δηλαδὴ ὅτι αἱ νέαι παραστάσεις εἰσέρχονται ἔξωθεν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ ὅτι αὕτη συγκρατεῖ τὰς ἥδη ἐν ἑαυτῇ εἰσελθούσας. Ἐλλ' ἄμα ὡς δεχθῆ τις, ὅτι ἐν γένει διὰ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῆς ψυχῆς πρός τινα εἰς ταύτην δεδομένον ἔξωτερικὸν κόσμον γεννῶνται νέα ψυχικὰ περιεχόμενα, διφεύλει ἐπεισης νὰ παραδεχθῆ, ὅτι αἱ πρὸς ἀνανέωσιν τῶν περιεχομένων αὐτῶν παροτρύνσεις προέρχονται ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου. Ὁντως δὲ, ἢ φυσιολογία γνωρίζει ἡμῖν Ἰδιότητας τῶν κεντρικῶν δργάνων τοῦ νευρικοῦ συστήματος, αἵτινες καθιστῶσι γενικῶς νοητὴν τὴν ἀνανέωσιν προηγουμένων ἔρεθισμῶν, οἵτις δύστε ἀπὸ φυσιολογικῆς ἀπόψεως ἐμφανίζονται ὡς ὅργανα, ἀτινα τὰς εἰς τὰ ἔξωτερικὰ αἰσθητήρια ὅργανα παρεχομένας στιγμαίας ἐντυπώσεις καθιστῶσι μίαν σχετικῶς μόνιμον κτῆσιν τοῦ ζῶντος σώματος.

Ἐν φυσιολογικῇ ἔρμηνείᾳ δύναται τόσον διλίγον ν' ἀπομείνῃ ἢ δριστικῇ μεταφυσικῇ ἀντίληψις τοῦ γεγονότος τούτου, δύστε καὶ ἡ παραδοχή, ὅτι ὁ μηχανικὸς ἔρεθισμὸς τῶν ἔξωτερικῶν αἰσθήσεων μεταβάλλεται ἀπ' εὐθείας εἰς παραστάσεις. Ἀλλὰ διὰ τὴν ἐμπειρικὴν ψυχολογικὴν ἔρμηνείαν, ἢτις δὲν ἔξερχεται τῶν δρῶν τῆς διακρίσεως τῶν δύο πεδίων τῆς ἐμπειρίας, εἶνε ἡ μόνη δυνατή.

Ἐπίσης δὲ καὶ ὡς πρὸς τὴν μεταφυσικὴν ἔρευναν, εἶνε ἔγκυρος κατὰ τοῦτο, ὅτι αὕτη διφεύλει νὰ ὑπαγάγῃ τὴν ἀνανέωσιν τῶν λειτουργιῶν τῆς σύνειδήσεως ὑπὸ τὰς αὔτας προϋποθέσεις, ὃς χρησιμοποιεῖ πρὸς ἔρμηνείαν τῆς πρώτης αὐτῶν γενέσεως. Εἶνε δόμως ἐν γένει σαφές, ὅτι αἱ ἐν λόγῳ προϋποθέσεις δὲν συνίστανται εἰς Ἰδιότητας, ὃς δύναται τις ν' ἀποδώσῃ εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἀδιαιρέτον οὖσίαν, ἀλλ' ὅτι αὔται ἐπανάγονται εἰς τὸ αὐτὸν σύστημα τῶν ἀλληλεπιδράσεων, ἐξ οὗ προέρχεται ἐν γένει ὁ συνειρμὸς τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἔξω κόσμον.

Καίτοι, ὡς ἐκ τῶν ἀνωτέρω συνάγεται, ὃ κοινὸς πνευματικοὶς εὑρίσκεται ἐν καταδήλῳ ἀμηχανίᾳ ἔναντι τῶν προβλημάτων τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος, δύναται δόμως νὰ εὔρῃ διέξοδόν τινα, δύπως σώσῃ τὴν ὑπὸ αὐτοῦ ἐκπροσωπουμένην γνώμην, τὴν ἀφορῶσαν εἰς τὴν ὑποστατικὴν αἵτίαν καὶ νὰ ἀρῃ ἐν ταῦτῷ τὰς ἀντιφάσεις, ἐν αἷς αὕτη περιπλέκεται μετὰ τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας. «Ἐνάστη ἐννοία, — οὕτω δύναται νὰ διατυπωθῇ ἢ σκέψις αὕτη. — δέον νὰ δυνθμίζεται συμφώνως πρὸς τοὺς Ιδιαιτέρους » δρούς τοῦ πεδίου τῆς γνώσεως, ἐν ᾧ χρησιμοποιεῖται αὕτη. » Ἐὰν ἡ ἐννοία τῆς ὑποστατικῆς αἰτιότητος δὲν δύναται νὰ

» χρησιμοποιηθῆ ως πρὸς τὴν ψυχολογίαν ὑπὸ τοῦ αὐτῆν
» μορφῆν, ὥφελον καὶ ψυχολογίαν τῶν φυσικῶν φαινομένων, τὰς οὐλύεις τῆς τῶν
» ταύτην, οὕτως ὡστε νὰ δύναται νὰ χρησιμοποιήσῃς καὶ
» ἐν τῇ ψυχολογίᾳ; Οὐδὲν ἐμποδίζει τὴν οὐλήν εἶναι εἰς τὴν
» ψυχικὴν οὐσίαν ἀποδώσωμεν πάσας τὰς ἴδιοτητας ἐκεί-
» νας, μᾶς διπλεῖται ἡ θεωτερικὴ αἰσθησίς, καὶ διπλας τὴν ἄμε-
» σον ἀνάπτυξιν τῶν ἴδιοτητῶν τούτων καλέσωμεν ὑποστα-
» τικὴν αὐτιότητα. Τούτοις συνῳδὰ προστοιχίθεται,
» δτὶς ἡ ψυχὴ δὲν εἶναι ἀπλῆ, ἀλλὰ σύνθετος, δτὶς αὐτῇ δὲν
» εἶναι σταθερά, ἀλλὰ συνεχῶς μεταβλητή, δτὶς δὲν σύγκειται
» ἐκ τινος τῶν ψυχικῶν λειτουργιῶν διαφόρου ὑποστάσεως,
» ἀλλ' δτὶς ἡ ὑπόστασις αὐτῆς ἔγκειται ἐν αὐταῖς ταύταις
» ταῖς λειτουργίαις. 'Ἐφ' δσον τὰς τελευταῖς ταύτας νοοῦ-
» μεν ὡς ἐνέργειαν δνδες δντος, διατηρεῖται ἡ ἔννοια τῆς
» ὑποστατικῆς αὐτιότητος, εἰς δν, ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν
» τῆς οὐσίας γνωρισμάτων, μετηνέχθησαν μόνον τὰ σημα-
» τικώτερα, ήτοι τὸ ἀδιαλογετόν καὶ ἡ ἀφθαρτα.

"Οντος αὗτης εἶναι ἡ Θεορία, δν δ Lotze διεπύποσεν ἔναντι τῆς μεταφυ-
σικῆς τοῦ "Ἐρβαρτ. Εἶναι ὅμως καταριμένης, δτὶς ἔντασθια ἡ ἔννοια
τῆς οὐσίας μεταφέρεται εἰς τινὰ προπτερόθεσιν, ήτις τελείως ἀντι-
στρατεύεται οὐ μόνον πρὸς τὰς λοιπὰς ἐφιαρμογές, ἀλλὰ καὶ
πρὸς τὰ λογικὰ ἐλατίραι τῆς ἐξελίξιος αὐτῆς. Λιότι ἔκαστη
ἔννοια συναφεῖς χάνει τὸ περιεχόμενόν της, ἀμαρτὸς δρθῆ ἡ
διαφορά, ήτις διαποχωρίζει αὐτὴν ἀπὸ τῆς συμπληρουόμενης ταύτην
ἔννοιας τῆς συσχετίσεως. ΠΙ ἐξωτερικὸν γνώρισμα γενομένη οὐσία
δὲν εἶναι πλέον οὐσία. ΠΙ ὑποστατικὴ αὐτιότης, ήτις ἀδιαλογετός
διαλύεται εἰς τὴν ἐν αὐτῇ ἐνυπάρχουσαν αὐτιότητα, ἐξαπολουθεῖ
νὰ εἶναι ἀκόμη μόνον αὐτιότης. 'Εδεν ἡ ὥλη, ἔνεκεν τῆς σταθερό-
τητος καὶ τοῦ ἀντολέθρου αὐτῆς, παλῆται οὐσία, ἡ ψυχὴ δὲν δύ-
ναται νὰ κληθῇ ἐπίστης οὐσία, διότι αὗτη ὑπερεῖται τῶν εἰδικέ-
νων ἴδιοτητῶν. Λιότι ὥλα τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, ἐξ
δια πατὰ τὸν Lotze σύγκειται ἡ ψυχή, ὑπάρχει ἔννοια τις καλύ-
πτουσα ἐντελῶς ταύτην, τοιτέστιν ἡ τοῦ «δντος» ἔννοια. "Ολοις
μετοβλητόν, παθὼς δ Lotze νοεῖ τὴν ψυχήν, καὶ διαλυόμενον εἰς
τὰ ἔνιατος συνδεμένα αὐτοῦ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα εἶναι
τὸ ἐμπειρικὸν δν. 'Ἐν τούτοις ὑπάρχει καὶ ἔντασθια διαφορά τις,
καλύπτουσα τὴν οὐλήν νὰ ἐφιαρμόσωμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ δντος εἰς τὴν
ἥμετέραν συνεδησιν. 'Ἐκ τῶν δύο θεμελιωδῶν τοῦ δντος χαρα-
κτηριστικῶν γνωρισμάτων, τῆς χρονικῆς συνοχῆς καὶ τῆς τοπο-

εἰς ἄλλους προφρωτέρω καιμένους ὅρους, ἂγει ἥμισς εἶτε εἰς πα-
ρομοίας αἰτιώδεις συνδέσεις, εἶτε εἰς γεγονότα, ὅτινα δέον νὰ
ἀναγνωρισθῶσιν ὡς ἀρχικῶς δεδομένα ἐν τῇ συνειδήσει καὶ ἀπερ
δεινύσουσι πνευματικήν τινα ἀλληλεπίδρασιν τοῦ ὑποκειμένου
πρὸς τι σύνολον, εἰς δὲ ἀνῆκει αὐτὸ τοῦτο τὸ ὑποκείμενον ὡς συ-
στατικὸν στοιχεῖον· ἐφ' ὅσον δὲ τὸ σύνολον τοῦτο ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸ
ὑποκείμενον, γίνεται ὑπὸ αὐτοῦ ἀντιληπτὸν ὡς ἔξωτερης κόσμος.
Αἱ σχέσεις πρὸς τὸν ἔξωτερον τοῦτον κόσμον ἀνήκουσι πάλιν εἰς
τὴν σφράγιδαν τῆς φυχολογικῆς ἀναλύσεως μόνον ἐν σημερῷ τινι
μοίρᾳ, ταῦτα τεντερίνεις ἐφ' ὅσον αἱ ἐνέργειαι, οἷς δέχεται ἡ ἀσκεῖ ἡ
ἀτομικὴ συνείδησις, ἀνήκουσιν εἰς τὴν πνευματικήν δημίδια, εἰς
ἥγη ενδιέρχονται αὖτη. Ἐνταῦθα ἡ ἀμεσος ἀτομικὴ φυχολογία προσ-
αρμόζεται εἰς τὴν ποινωνιακὴν φυχολογικὴν ἔρευναν. Πρὸς δὲ τὸ
ἄνθρωπον, καθὼς καὶ πᾶσι πνευματικὴ δημίδια, ὑφίσταται τὴν ἐπιρ-
ροὴν φυσικῶν ἐπιδράσεων, αἵτινες, διεγείρουσαι ἐντυπώσεις καὶ
σάγκαιοτήματα, εἰσάγουσι νέα περιεχόμενα εἰς τὴν φυχὴν διὰ ἣν
προκαλέσσονται ἐν αὐτῇ τὴν μέροφοτιν νέων αἰτιωδῶν συνδέ-
σεων. Ἐνταῦθα ἡ φυχολογία, ἦτις, ὡς ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, δέον
νὰ παραδέχεται τὴν ἐκ πορολλήλου συνύπαρξιν φύσεως καὶ
πνεύματος, περιέρχεται εἰς τὴν ἀνάγνωσην νὰ παραδεχθῇ τὴν μετα-
φορὰν τῶν φυσικῶν συνδέσεων εἰς φυχικὰς αἰτιώδεις συνδέσεις,
καταλείπονται εἰς τὴν μεταφυσικὴν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν προύπο-
θέσεων ἐκείνων, δι' ᾧν αἴρεται ἡ πρὸς τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς
τῆς ἡμιετέρας γνώσεως ἀσυμβίβαστος τῆς φυχοφυσικῆς ἀλληλεπι-
δράσεως ἔννοια. Βεβαίως πρόκειται περὶ παθισμῶν φυχολογι-
κῆς ἐφιηνεύεταις μόνον ἡσεῖ, ἔνθα ἡ φυχολογία περιορίζεται τὰς ἐφεύ-
νας αὗτῆς ἐν τῷ ίδιῳ αὐτῆς πεδίῳ, ἐκεῖ δηλονότι, διότου ἀποδί-
δει φυχικὰ ἀποτελέσματα εἰς φυχικὰς αἰτίας. Ὅπο τὴν ἔννοιαν
ταῦτην ἴσχει πανταχοῦ ἡ παθισμὸς δρχὴ τῆς αἰτιότητος, καθ' ἦν
δι σκοπὸς τῆς ἐφιηνεύεταις συγκαταται πάντοτε ἀποκλειστικῶς ἐν τῇ
ἀποδείξει δεδομένου τινὸς συνειδητοῦ γεγονότων ὡς συνδέσεως
αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων.

δ'. "Λογὴ τῆς πραγματικῆς αἰτιότητος.

Διαφορὰ μεταξὺ τῆς φυσικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς αἰτιότητος.

Αἱ ἀρχαὶ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς φυσικῆς αἰτιότητος συμ-
φωνοῦσι πρὸς ἄλλήλας κατὰ τοῦτο, ότι εἰς ἀμφοτέρας ἡ αἰτία καὶ
τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι γεγονότα, ἀπερ δικοκτῶσι τὴν σημασίαν
αὗτῶν ταύτην μόνον ἐν τῇ σχέσει, ἐν ᾗ εὑρίσκονται ἐνῷ

ἄλλω τινὶ συνειδμῷ ἢ αἰτίᾳ δύναται νὰ νοηθῇ ὡς ἀποτέλεσμα καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὡς αἰτία. Τὴν οὕτω συγκροτηθεῖσαν νέαν μορφὴν τῆς αἰτιώδους ἀρχῆς καλοῦμεν **ἀρχὴν τῆς πραγματικῆς αἰτιότητος**. Αἱ ἐφαρμογαὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐπὶ τῶν πνευματικῶν ἐνεργειῶν καὶ ἐπὶ τῆς διαδρομῆς τῶν φυσικῶν φαινομένων διακρίνονται ἐν τούτῳ, διὰ τούτου δηλαδὴ τοῦ πάσης φυσικῆς αἰτιότητος δέον νὰ ὑποτεθῇ σταθερά τις βάσις τῶν φυσικῶν ἀντικειμένων, τούτεστιν ἣ οὐλή, ἐνῷ ὅσον ἀφορᾶ εἰς τὴν πνευματικὴν αἰτιότητα, ἵτις οὐδέποτε σχετίζεται πρὸς ἀντικείμενα, ἀλλὰ πάντοτε πρὸς ἐνεργείας, διὸς οὗτος ἐλλείπει, ὡς ἔξ αὐτῆς ταύτης τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων. "Οθεν ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἣ ἔννοια τῆς ὑποστατικῆς αἰτιότητος ἀπώλεσε μὲν τὴν προτέραν σημασίαν της, διετηρήθη δὲ μόνος ὡς βιοηθητικὴ ἔννοια, ἐνῷ ἐν τῇ ψυχολογίᾳ ἢ ἐν λόγῳ ἔννοια ἀπεδείχθη τελείως ἀσύστατος, ἐπειδὴ πράγματι ἐνταῦθα αὐτὴ αὐτῇ ἢ καθαρὰ τῶν ἐνεργειῶν αἰτιότητος χρησιμεύει ὡς ἐρμηνευτικὴ ἀρχή. Οὗτως ἐν τῇ γενικῇ τῶν ἔννοιῶν διατάξει ἣ αἰτιότητος κατίσχυσε τῆς τέως πανταχοῦ κρατούσης ἔννοίας τῆς οὖσας. Ἐὰν κατὰ τὴν παλαιὰν τῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν ἀρχὴν οὐδεμία ἦτο δυνατὸν νὰ νοηθῇ αἰτιότητος ἄνευ τῆς οὖσας, ἀντιστρόφως δηλη, κατὰ τὴν σημερινὴν ἀρχὴν αὐτῶν, οὐδεμία δύναται νὰ νοηθῇ οὖσα ἄνευ αἰτιότητος. Ἄλλαις λέξεσι, μόνον ἐκεῖ ἔνθα αἱ αἰτιώδεις τῶν ἐνεργειῶν σχέσεις ἀπαιτοῦσι τὴν ὑπάρξιν οὖσας τινός, δέον νὰ παραδεχώμεθα τὴν ὑπόστασιν τῆς οὖσας ταύτης. ἢ δὲ εἰς αὐτὴν ἀφορῶσι ἔννοια πρέπει νὰ προιρίζεται ἀκριβῶς εἰς ἐκεῖνο, ὅπερ ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῶν αἰτιωδῶν συνειδμῶν. Ἄλλ' ἢ ἀντιστροφὴ τῆς ἀρχῆς ταύτης οὐδεμίαν ἔχει σημασίαν, διότι ἐν τῇ πνευματικῇ ἐνέργειᾳ δίδεται εἰς τὴν συνεχῶς μία καθαρὰ αἰτιότητος, ἵτις, ἐπειδὴ παράγει τὰς παραστάσεις τῶν ἀντικειμένων, εἶνε ἐπίσης δημιουργὸς τῆς ἀντικειμενικῆς ἔννοίας τῆς οὖσας καὶ δὲν δύναται ἀκριβῶς διὰ τὸν λόγον τοῦτον νὰ σχετισθῇ αὐτῇ αὐτῇ πρός τινα οὖσαν.

"Ἐπειδὴ κατὰ ταῦτα ἢ ἀντίληψις τῆς αἰτιότητος,—μὴ λαμβανομένης ὑπὸ δύψιν τῆς ἐπὶ τῆς ἐμμέσου ἢ ἀφηρημένης μορφῆς τῆς φυσικῆς γνώσεως ἐρειδομένης ἔννοίας τῆς οὖσας,—εἶνε τῇ αὐτῇ εἰς τὰς φυσικὰς ἐπιστήμας καὶ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἐνομίσθη ἐνίστε, διὰ τοῦ γεγονότος τοῦτου ἔδει νὰ εἴκασθῇ, διὰ τοῦ ἀκριβέστεροι ἐκεῖνοι πρωτοδιορισμοί, οἵτινες χρησιμεύουσι πρὸς διαστολὴν τῆς πραγματικῆς αἰτίας ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν αὐτῆς ἕρων, δέον νὰ μετενεγκθῶσιν ἐπίσημενοι εἰς τὴν ψυχικὴν αἰτιότητα.

Οι προσδιορισμοί ούτοι παρελίφθησαν, ὡς ἀνωτέρῳ εἶδομεν, ἐκ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἰσορροπήσεως. Ἐν τῇ σφράγει τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν ὡς αὐτία θεωρεῖται μόνον σειρά τις γεγονότων, οἵτις ἀνταποκρίνεται, καὶ ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς διαστάσεις αὐτῆς, πρὸς τὸ παραχθὲν ἀποτέλεσμα, οὕτως ὡστε, ἐν ᾧ περιπτώσει οἱ λοιποὶ ὅροι ἐπιτρέπουν ἀντιστροφήν τινα τῶν ἐνεργειῶν, τὸ παραχθὲν ἀποτέλεσμα δύναται ἐν συμπαροματούσῃ τινὶ ἐνεργείᾳ νὰ παραγάγῃ τὴν ἴδιαν ἑαυτὸν αὐτίαν. Μολονότι δὲ ἡ ἀντιστροφὴ αὗτῇ ἔνεκεν τῆς ἀλληλουχίας πολυειδῶν αἵτιοδῶν συνδέσεων οὐδέποτε δύναται νὰ συντελεσθῇ πλήρως, πραγματοποιεῖται δῆμος συχνάκις καθ' ὕστερον προσέγγισιν, ἢ δὲ ἀρχὴ τῆς Ἰσορροπήσεως θεωρεῖται συνεπῆς τοσοῦτον μᾶλλον ὡς γενικῶς ἰσχύουσα βοηθητικὴ ἀρχὴ τῆς φυσικῆς αἵτιοτηος, καθόσον εἰς πάσις τὰς περιπτώσεις, καθ' ὃ δὲ ἡ ἀντιστροφὴ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ συντελεσθῇ, ἢ τελεῖται ἀλλιπῆς αἵτιος, δύναται ν' ἀποδειχθῇ μεταφορά τις εἰς ἄλλιας ἐνεργείας, ὅν τὸ ισοδύναμον ἔμπειν σταθερὸν μετὰ τῆς ἀρχικῆς αὐτίας τῶν ἐκ τῶν προτέρων ἐξαριβύσσεων.

Ἐνίστε ἁνόμισαν τὴν ἀρχὴν ταῦτην τῆς Ἰσορροπήσεως ὡς ἀμεσον ἀποτέλεσμα τῆς ὑπαγωγῆς τῶν ἐννοιῶν τῆς αὐτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος ὅποι τὰς γενικοτέρους ἐννοίας τῆς αὐτίας καὶ τοῦ ἀποτελέσματος, ὥπερ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο δέον νὰ ἰσχύῃ δι' ἀπάσιας τὰς ἀριθμούς τῆς αἵτιοδους ἀρχῆς. Ἐν τοῖς προηγουμένοις δῆμος ἀπεδειχθῇ ἥδη, ὅτι ἡ ἐπαναγωγὴ τοῦ νόμου τοῦ ἀποχρῶντος λόγου ἐστὶ τὸν νόμον τῆς ταυτότητος δὲν εἶναι βάσιμος, μιότι ἡ σχέσις τῆς ἐξαρτήσεως ἐπενενται πανταχοῦ ἐπὶ συναφῶν μεταβολῶν τῶν μερῶν ἐνὸς ὅλου, ἐνθα τὰ μέρη ταῦτα δὲν δρεῖλουσιν ἀναγνωστος νὰ είναι δῆμοι πρὸς ἄλληλα, ἀλλ' εἶνε πάντοτε διάφορα κατὰ τοιάν, εἰς πολλὰς δὲ περιπτώσεις δὲν εἶνε ἐπίσης οὐδὲ πατὰ τοσὸν ἰσοδύναμο. „Ἄν ἡ ἀρχὴ τῆς Ἰσορροπήσεως δηλοῖ, ὅτι οἱ εἰς τὰς γενικῶς παραδεδεγμένας μέζις γενόμενοι ποσοτικοὶ προσδιορισμοὶ τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν διδούσιν ὡς πρὸς τὴν αὐτίαν καὶ τὸ ἀποτέλεσμα πάντοτε ίσαι ποσοί, ἡ καταμέτρησις αὗτη τῆς ισότητος προστιθέτει βεβαίως τὸν τῆς ταυτότητος νόμον. Ἀπὸ τῶν μετρηθέντων δῆμος ποσῶν ἀλλείπει τὸ ὡς πρὸς τὴν ταυτότητα ἔγκυρον χαρακτηριστικὸν γνώρισμα, ὅτι ταῦτα δύνανται νὰ ὑποκαταστήσωσιν ἄλληλα. Ἐὰν ἥδη κατὰ τὸν τρόπον τοῦτον ἡ Ἰσορρόπησις τῶν φυσικῶν ἐνεργειῶν οὐδαμῶς δύναται τὰ μεταβληθῆναι εἰς μίαν ταυτότητα, ἐν τῇ ψυχολογικῇ χρησιμοποίησει τῆς αἵτιοδους ἐννοίας ἀλλείπει πᾶσα βάσις ὅπως ἀφαιρείστωμεν ἐπίσης ἀνταντία τὴν Ἰσορρόπησιν ταῦτην.

Βεβαίως εύκόλως νοοῦμεν, ότι τοῦτο εἶνε ἀδύνατον, διέτι αἱ ψυχικαὶ λειτουργίαι δὲν δύνανται νὰ ὑποβληθῶσιν ἐν γένει εἰς ποσοτικὴν καταμέτρησιν. Ἐν τούτοις, καίτοι ἀκριβεῖς ποσοτικοὶ προσδιορισμοὶ, ἔξαιρουμένων στοιχειωδῶν τινων περιπτώσεων, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῶσιν ἐνταῦθα, ἀλλ' ὅμως δὲν εἶνε ὅρθιν νὰ παραδεχθῶμεν, ότι ὁ ψυχικὸς βίος στερεῖται παντάπασι **ποσοτικῶν** ἴδιοτήτων ή διειπλείται καθόλου πᾶσα κρίσις, ἀφορῶσα εἰς τὴν **ποσοτικὴν** ἰσότητα ή διαφορὰν ψυχικῶν καταστάσεων. Κατὰ πόσον ή ἐντασις αἰσθήματος ή συναισθήματός τινος, ή σύνθεσις μιᾶς παραστάσεως, ή περιεκτικότης μιᾶς ἐννοίας δύνανται νὰ ὑπερβαίνωσι τὰς αὐτὰς ἴδιοτητας ἄλλων συναισθήμάτων, παραστάσεων καὶ ἐννοιῶν δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ καθιορίσωμεν. Οὐχ ἡττον ὅμως οὐδεμία ὑπάρχει ἀμφιβολία, ότι εἰς πάσις τὰς σχέσεις ταύτας ὑπάρχουσι ποικιλώταται **κατὰ βαθμὸν διακρίσεις** καὶ ότι πᾶσα ψυχικὴ λειτουργία πέκτηται πρὸς τὴν ποιοτικὴν καὶ ποσοτικὴν ὅψιν, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ὅποιαν δύναται νὰ συγκριθῇ μεθ' ὅμοίων ψυχικῶν καταστάσεων. Ὁτι ὁ κρότος ἐνδε τηλεβόλου προκαλεῖ ἐντονώτερον αἴσθημα ή ή ἐκπροσκρότησις ἐνδε πολυκρότου ἥτο γνωστὸν πρὸν ή γίνῃ ή ἀπόπειρα τῆς πραγματικῆς καταμετρήσεως τῶν παλμικῶν κινήσεων τοῦ ἀέρος. Γνωρίζομεν ἀκριβῶς, ότι ὁ ἀριθμὸς τῶν παραστάσεων ὠρίμου τινὸς συνειδήσεως εἶνε μεγαλύτερος τοῦ ἀριθμοῦ τῶν παραστάσεων τῆς συνειδήσεως τοῦ παιδός. Ἐκεῖνο, ὑπερένταῦθα καθιστᾷ ἀμέσως ἐφικτὴν τὴν σύγκρισιν μακρὰν ἀλλήλων κειμένων βαθμίδων ψυχικῆς ἔξελλεξεως, ἐπιβεβαιοῦται ἐν ἐκάστῃ ἴδιαιτέρῳ ψυχικῇ λειτουργίᾳ, ἐφ' ὅσον κατά τινα τρόπον ἀπτεται τῶν δινογονικῶν ὅρων τοῦ ψυχικοῦ βίου. Αἱ ἡμέτεραι παραστάσεις μορφοῦνται ἐξ ἀπλῶν αἰσθημάτων. Ἐν τούτοις ή ἐκ τῶν αἰσθημάτων τούτων προερχομένη παράστασις δὲν ἐμπεριέχεται εἰς τὰποτελοῦντα ταύτην αἰσθήματα κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ δύναται νὰ ἔξισοῦται ἀπλῶς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν αἰσθημάτων τούτων, ἀλλ' εἶνε **νέα τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως ἐνέργεια, ήτις, ὡς τοιαύτη, περιλαμβάνει ἀείποτε δημιουργικὴν τινα σύνθεσιν.** Οὗτος ή διπτικὴ παράστασις ἐνδε ἀντικειμένου εἶνε τι πλέον παρὰ ὁ ἀριθμὸς αἰσθημάτων ἐκ τοῦ φωτός. Ἡ παράστασις ἐνδε δι' ἀμφιτέρων τῶν διφθαλμῶν δρωμένου σώματος εἶνε τι πλέον παρὰ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῷ ἀμφιβληστροειδεῖ χιτῶνι εἰκόνων ἀμφιτέρων τῶν διφθαλμῶν. Ὁμοίως τὰ συναισθήματα, ὑπερδιεγέρει σύνθεσις τις χρωμάτων ή ή ἀρμονικὴ σύνθεσις τόνων, ἔξαιρετῶνται μὲν ἐκ τῶν πρὸς τὰ ἴδιαιτερα χρώματα καὶ τοὺς

ιδιαιτέρους τόνους συνδεομένων συναισθημάτων, είνε όμως άπειρως διάφορα τοῦ ἀπλοῦ ἀριθμοῦ τῶν στοιχειωδῶν συναισθημάτων τούτων. Εἰς τὰς ἀνωτέρῳ μηγιμονευθείσας ψυχικὰς λειτουργίας, εἰς τὰ συναισθήματα καὶ εἰς τὰς βουλητικὰς ἐνεργείας, αἵτινες συνδέονται πρὸς ταύτας, ἀπαντῶσιν αἱ μέγισται ἐπεκτάσεις τοῦ πᾶσαν ψυχικὴν ἔξελιξιν διέποντος νόμου, καθ' ὃν ἡ ἡμετέραι νόησις συνδέει τὰς παραστάσεις εἰς νέας ἐννοίας, διαμορφοῦ ἐν δεδομένων κρίσεων νέας κρίσεις ιδιαιτέρου περιεχομένου πτλ. Παντοῦ ὑπάρχουν συνδέσεις καὶ αἴτιαν καὶ ἀποτέλεσμα, αἵτινες πακινοῦνται τὰς καθ' ἓναστα περιπτώσεις· τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος, οὐδὲμιν δικινέας παριστῶσιν λισσορρόπησιν τῶν μελῶν μιᾶς αἰτιώδους σειρᾶς, ἀλλ' ὅλως τοῦνταντίον. Ἐκεῖνο, ὅπερ ἐν μεγάλῳ δεινούντι εἰς ἡμᾶς ἡ πνευματικὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἔξελιξις, ἐπιβεβαιοῦται ἐν σμικρῷ ἐν παντὶ ιδιαιτέρῳ ψυχικῷ συγειρμῷ. Ὁ ψυχικὸς βίος διέπεται ἐκτατικῶς καὶ ἐντατικῶς ὑπὸ τῆς αὐξήσεως τῶν ἀξιῶν. Ἐκτατικὸς μὲν διότι ἡ πολλότης τῆς ψυχικῆς ἔξελιξεως λαμβάνει διηγεκός μεγαλυτέρας διαστάσεις, ἐντατικὸς δὲ διότι αἱ ἐν τῇ ἔξελιξει ταύτῃ γεννώμεναι ἀξίαι αὐξάνονται κατὰ βαθμόν. Ὅτι πρὸς τούτοις δὲν ἔλλειπουσι καὶ ψυχικαὶ παλινδρομήσεις, διτὶ ἐπεισης οὐχὶ σπανίως ψυχικαὶ ἀξίαι δύνανται νὰ ἐλαττοθῶσι καὶ νὰ ἔξαιρανται συθῶσιν εἰνε ἀναμφίριστον. Κατὰ κανόνα διμορφοῦ αἱ περιπτώσεις αἵτια σύμπλεκτουσι πρὸς ἐπεισης, καθ' ἣς ἐν γένει ἡ συνοχὴ τῆς ψυχικῆς λειτουργίας παρουσιάζει κενά, καθ' ἣς αἱ ἐμπειρικαὶ ἡμῖν ταῖς αἴτιαν καὶ ἀποτέλεσμα συνθέσεις διεπιπτοῦται πλήρως. Ηδη ἐδείχθη ἀνωτέρῳ, διτὶ παντοῦ, ἐνθα πρόκειται ἢ περιστασίς αἵτια, γεννᾶται ὑπερβατικόν τι πρόβλημα, οὗτογε τὴν λύσιν ἀναβέτει ἡ ψυχολογία εἰς τὴν μεταφυσικήν. Ἀκριβῶς δὲ ἐντεκ τούτου δὲν δύναται νὰ λεχθῇ διτὶ τοιαῦται διωκοταὶ τῶν ἐμπειρικῶν αἰτιωδῶν σειρῶν ἀποτελοῦσιν ἔξαιρέσεις, ἀπερδούσας πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς αὐξήσεως τῶν ψυχικῶν ἀξιῶν. Ἐκεῖ, ἐνθα παύει ὑφισταμένη ἡ καὶ αἴτιαν καὶ ἀποτέλεσμα σύνθεσις, τερματίζεται ἐν γένει ἡ ἐφαρμογὴ τῆς αἰτιώδους ἀρχῆς. Κατοι δὲ εἶνε ἀναγκαῖον ἀξιωμα τῆς ἡμετέρας νοήσεως, διτὶ ἐκεῖ ἐνθα διεπιπτεται κατὰ τὸν πρόπον τοῦτον ἡ ἐμπειρικὴ σύνθεσις ἡ καὶ αἴτιαν καὶ ἀποτέλεσμα σύνθεσις ἔξαιρονθεῖ ὑπάρχουσα, τὸ ἀξιωμα διμορφοῦ τοῦτο δὲν εἶνε ἐνταῦθα παρὰ μεταφυσικὴ ἀξιωμα. Ἡ ψυχολογία, δις ἐμπειρικὴ ἐπιστήμη, δέον νὰ ἔχῃ πρὸς ὑφισταμένων τὰς σχέσεις τῆς ἔξαρτησεως, αἵτινες δίδονται εἰς αὐτὴν ἐν τῇ ἐμπειρικῷ συμφώνως δὲ πρὸς ταῦτα ἡ ἐννοια τῆς ψυχικῆς αἰτιότητος δύναται ν' ἀποκτήσῃ τὸ περιεχό-

μενον αὐτῆς μόνον ἐκ τῶν ἐμπειρικῶν ἔκεινων σχέσεων, ἐν αἷς ἐνυπάρχουσι. δι' ἡμᾶς τὰ μέρη τοῦ αἰτιώδους συνειρμοῦ. Ἐὰν θέσωμεν τὸν ἀπαραίτητον τοῦτον ὅρον, θὰ συναγάγωμεν, ὅτι δικανῶν τῆς ψυχικῆς ἔξελίξεως οὐδεμίαν ἔχει ἔξαιρεσιν, καθὼς καὶ δι τῆς ἴσορροπήσεως ὡς πρὸς τὴν αἰτιότητα τῶν φυσικῶν φαινομένων.

Αἱ σκέψεις αὗται ἐνισχύονται ἐμμέσως ὑπὸ τῆς περιστάσεως, ὅτι δι νόμος τῆς ἴσορροπήσεως, πλὴν τοῦ ἐμπειρικοῦ αὗτοῦ καθορισμοῦ, στηρίζεται ἐπὶ τῶν ὅρων ἔκεινων τῆς φυσικῆς αἰτιότητος, οἵτινες καθίστανται ἀβάσιμοι ὡς πρὸς τὴν ψυχικὴν αἰτιότητα. Οἱ ὅροι οὓτοι συνίστανται ἐν τούτῳ, ὅτι ἡ φυσικὴ αἰτιότητα, παρὰ τὴν μεταβληθεῖσαν ἀντίληψιν τῆς αἰτιώδους ἀρχῆς, συνδέεται πάντοτε πρὸς τὴν βοηθητικὴν ἔννοιαν τῆς οὐσίας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ὕλη οὐσία ἀφ' ἐνδεικτικῶν τοῦ αἰτιώδους ἀρχῆς, αἴτινες ἀπαιτοῦνται ὑπὸ τῶν πραγματικῶν αἰτιωδῶν τοῦ εἶναι σχέσεων, προκύπτει, ὅτι ἡ ἐνδελέχεια τῆς οὐσίας καὶ ἡ ἐνδελέχεια τῆς ἐνεργείας εἶναι ἀντίστοιχοι ἔννοιαι, οὕτως ὥστε ἂμμα τῇ ἀρσεὶ τῆς μιᾶς αἴρεται καὶ ἡ ἐπέρα. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης καθίσταται νοητόν, ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ἴσορροπήσεως ἔλαβε γενικὴν ἰσχύν, ἀφ' ἣς στιγμῆς ἐν ταῖς φυσικαῖς ἐπιστήμαις ἤρξατο ἀντικαθισταμένη ἡ ὕποστατικὴ διὰ τῆς πραγματικῆς αἰτιότητος, ἡ δὲ οὐσία κατέστη βοηθητικὴ ἔννοια, ἵτις ἔδει νὰ καθορισθῇ ἀναλογῶς τῶν αἰτιωδῶν ὅρων. Διότι ἔκτοτε ἡ προϋπόθεσις τῆς ἐνδελεχείας ὥστειλεν, εὐθὺς ὅτε καθωρίσθῃ ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν, νὰ μετενεχθῇ ἐκ ταύτης εἰς τὴν αἰτιότητα. Ἀν ἡ φυσικὴ αἰτιότης ἀντεστρατεύετο πρὸς τὴν ἐπ' αὐτῆς μεταφορὰν τῆς ἐνδελεχείας, θὰ περιηρχόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἀρωμεν τὴν προϋπόθεσιν τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς καὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν οὐσίαν. Ὅπο τὸ φῶς τοῦτο παρατηρούμενη, ἐμφανίζεται ἡ εἰς τὰς ἀρχαῖοτάτας περὶ τῆς ὕλης παραστάσεις ἐνυπάρχουσα παραδοχὴ τῆς ἐνδελεχείας τῆς οὐσίας, ὡς πρωτίως μορφωθεῖσα ἀρχὴ τῆς ἴσορροπήσεως. Τοιαύτη τις ὅμως ἀποδοχὴ ἦδυνατο νὰ ὑπάρξῃ μόνον, καθ' ὅσον οἱ γενικοὶ ὅροι τῆς εἰς τὴν φύσιν ἀφορώσης ἐποπτείας παρέχουσιν ἐκ τῶν προτέρων εἰς τὴν προϋπόθεσιν περὶ σταθερᾶς τινος ἀντικειμενικῆς τῶν φαινομένων βάσεως ὑποκειμενικῆν πιθανότητα. Ἐπειδὴ δι χῶρος, ὡς ἀμετάβλητος μορφή, φαίνεται, ὅτι ἐμπερικεῖται ἐν ἕκαντρῷ πάντα τάντικείμενα τῆς φύσεως, μορφοῦται ἡ ἐννοια, ὅτι εἰς τὴν σταθερὰν ταύτην καὶ ἀμετάβλητον μορφὴν ἀνταποκρίνεται ἐν ποσοτικῶς σταθερὸν περιεχόμενον. Εἰς τὴν ἀπλο-

τητα, μεθ' ἡς δι' απομιστική κοσμοθεωρία εξέφρασε τὴν σκέψιν ταύτην, δηφεύλει τὴν θαυμῆς ἔναντι ἀλλων σχετικῶν θεωριῶν ὑπεροχήν. Ἀπὸ τῆς παραδοχῆς τῆς ἐνδελεχείας τῆς ἀντικειμενικῆς βάσεως τῶν φαινομένων μέχρι τῆς παραδοχῆς τῆς ἐνδελεχείας αὐτῶν τούτων τῶν ἐν τῇ φύσει ἐνεργειῶν ὑπῆρχε μικρόν τι βῆμα, καὶ τὸ βῆμα τοῦτο ἐγένετο ἥδη πρωίμως ὑπό τινα ἔποψιν. Ἡ γνώμη δημοσίης περὶ τῆς ἐνδελεχείας τιμήτης τῶν εἰρημένων ἐνεργειῶν ἐγένετο ἀποδεκτή ἐν τῇ θεοτίμῃ, ὅτε ἤρθη ἡ παλαιὰ γενικὴ ἀρχή, οἵτις στοχογνωστός εἴη τὸν ἀμοιβαῖον προσδιόρισμὸν τῆς αἰτιόδημας ἐννοίας καὶ τὸν καθορισμὸν τῆς ἐννοίας τῆς οὐσίας τῆς θεοτικῆς αἰτιότητος.

Ἔπειδη, ως πρὸς τὴν ψυχικὴν αἰτιότητα, δὲν ἐκλείπουσι μόνον αἱ ἐκ τῶν προτέρων ἔγκυροι αἰτίαι αὗται, ἀλλ' αἱ αἰτίαι ςεὶ, ἐπιτελέσματα κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν δὲν συνάρδουσι πρὸς ἄλληλα, καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐμπειρίᾳ ἀπόλλυται ἐν γένει μία προστικὴ θυηθικὴ ἀρχή, οἵτις δίδεται εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς θεοροποίησεως διὰ τὴν ἐκτελεστιν τῶν σχέσεων τῆς φυσικῆς αἰτιότητος. Λιότι ἀντιεῦθαι οὐ μόνον δὲν ἐφαρμόζεται ὁ νόμος, καθ' ὃν αἰτία εἶναι ὁ ὕδρος ἐκεῖνος, διτις ως πρὸς τὸ μέτρον ἐξισοῦται πρὸς τὸ πιεστηρηθὲν ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ καὶ οὐδεμία θετικὴ ἀρχὴ δύναται ν' ἀντικαταστῆσῃ τοῦτον, διότι τὸ ποσόν, καθ' ὃ η αἰτία ὑπερβαίνει τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς μένει κατὰ κανόνα ἀπροσδιόριστον. Ἀντὶ τούτων δημοσίων λαμβάνει τὴν πρώτην θέσιν ἄλλη τις ἀποψίες. "Οσον σπουδαῖα καὶ οὐ εἶναι η ποσοτικὴ σχέσις ἐκεῖνη, η πραγματικὴ ἀξία τῆς ψυχικῆς ἐξελίξεως δὲν στηρίζεται ἐπ' αὐτῆς, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ ποιοτικοῦ τῶν πνευματικῶν προϊόντων περιεχομένου. Λιότι η ποσοτικὴ ἐκεῖνη σχέσις ἀποκτᾶται ἐν πρώτοις καὶ οὐσίαιν τὴν θαυμασίαν ἐκ τοῦ γεγονότος, διτις παριστᾶται μέρει μὲν τὴν αὐθίκουσαν ποιοτικὴν πολλότερα, ἐν μέρει δὲ τὴν ἐπὶ ποιοτικῶν μεταβολῶν ἐρειδομένην αὐξησιν τῶν ἀξιῶν τῶν ψυχικῶν προϊόντων. Οὕτω καὶ τὴν σύγκρισιν τῶν μερῶν αἰτιώδους τινὸς σειρᾶς λαμβάνονται ὅπερι δύνην πρὸ παντὸς αἱ μεταξὺ αὐτῶν ἐνυπάρχουσαι ποιοτικαὶ σχέσεις. "Ενεκεν δημοσίων τούτου η αὐξησις τῶν ἀξιῶν ἐν τῇ ψυχικῇ καὶ η ἐνδελέχεια τῆς ἐνεργείας ἐν τῇ φυσικῇ ὅφει οὐδαμῶς ἀντιφέρονται πρὸς ἄλληλας. Τούναντίσον ἀμφότεραι ουμπληροῦνται ἀμοιβαῖος, — ὅπως η ψυχολογία καὶ αἱ φυσικαὶ ἐπιστήμαι, — ἀτε συνδεόμεναι πρὸς διαφόρους δύνεις τῆς αὐτῆς γενικῆς ἐμπειρίας. Ἐκ τῶν προλεχθέντων ἐρμηνεύεται περαιτέρω τις σπουδαῖα διαφοροί, μαρρῷσα εἰς τὴν αἰτιώδη ἐποπτείαν ἀμφοτέρων τῶν μη-

μονευθεισῶν ὕψεων. Ἐναντι τῶν φαινομένων τῆς φυσικῆς αἰτιότητος διάκειται ἡ διαγνωστικὴ δύναμις ἡμῶν,—ἔξαιρουμένων ἰδιαιτέρων τινῶν πρὸς τὴν σφαῖραν τῶν ψυχικῶν ἐνεργειῶν προσπελαζουσῶν, ἢ κατ' ἀναλογίαν πρὸς ταύτας κρινομένων περιπτώσεων,—ῶς σχετικῶς ἀδιάφορος παρατηρητής, δι' ὃν ἰδιαιτέρως τὰ μέρη τῆς αἰτιώδους σειρᾶς οὐδεμίαν ἔχουσι διαφορὰν κατ' ἀξίαν. Ὁθεν ἐνταῦθα παρίσταται ὡς ἐγγύτατα κείμενος ὁ τρόπος ἔκεινος τῆς ἐποπτείας, δστις ἀντιλαμβάνεται τῶν γεγονότων κατὰ τὴν χρονικὴν αὐτῶν σειράν, καθ ἥν ἐν τῇ ὑπαγωγῇ αὐτῶν ὑπὸ λογικὰς σχέσεις συνέχονται πρὸς ἄλληλα ὡς αἴτιαι καὶ ἀποτελέσματα. Τὰς ψυχικὰς ἐνεργείας τούναντίον ἐκτιμῶμεν ἀναλόγως τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν. Αἱ αἴτιαι λαμβάνουσιν ἐνταῦθα τὸ πρῶτον τὴν ἔαυτῶν ἀξίαν ἐφ" ὅσον ἐπιφέρουν ώρισμένα ἀποτελέσματα. Ὁθεν καθ' ἀπάσας τὰς βουλητικάς, ἐνσυνειδήτους ἐνεργείας, παραστάσεις τῶν εἰρημένων ἀποτελεσμάτων, ὑπὸ ἴσχυον συναισθημάτων παρακολουθούμεναι, προτιγοῦνται ὡς αἴτιαι αὐτῶν τῶν παραγουσῶν ταῦτα ἐνεργεῖων. Τοιουτορόπως ὁ σκοπὸς ἀποβαίνει ἡ ιθύνουσα ἀρχή, συμφώνως πρὸς τὴν δποίαν κρίνομεν τὰς σχέσεις τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων.

3. Σημεῖα.

α'. Ὅποστατικὴ ἔννοια τοῦ σκοποῦ.

Ἄγῶν τῆς αἰτιώδους πρὸς τὴν τελεολογικὴν κοσμόθεωρίαν.

Τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐννοίας τοῦ σκοποῦ, καθὼς καὶ τὴν ἀφετηρίαν τῆς ἐξελίξεως τῆς ἐννοίας τῆς αἰτιότητος, ἀποτελεῖ τὸ δρῶν πρόσωπον. Ἡ ἐνέργεια εἶνε ἡ αἴτια τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀποτελέσματος, σύναμα δὲ καὶ τὸ μέσον δι' οὗ ἐπιτυγχάνεται τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ἡ κοινὴ αὕτη ψυχολογικὴ προέλευσις ἐπέδρασε καὶ ἐπὶ τὴν ἀντίληψιν τῆς λογικῆς σχέσεως ἀμφιτέρων τῶν ἐννοιῶν. Εἰς ἑκάστην ὑποστατικὴν αἴτιαν, ἐν ᾗ αἱ αἰτιώδεις ἐνέργειαι θεωροῦνται ὡς ἐξωτερικὸν γνώρισμα, εἰσέρχεται ἡ ἴσοδύναμος ἔννοια τοῦ ὑποστατικοῦ σκοποῦ. Ὅταν μετὰ τῆς προϋποθέσεως τῆς ὑποστατικῆς αἴτιας συνδέεται τὸ ἀξιώμα τῆς ἀναγκαιότητος τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῆς, εὑρίσκεται ἐν τῷ σημεῖῳ τούτῳ ἀρνητικής τις τοῦ σκοποῦ. Ἐπειδὴ πάντα τὰ προτελέσματα προσδιορίζονται ποσοτικῶς καθὼς καὶ ποιοτικῶς ἐκ τῶν προτέρων ἐν τῇ οὖσῃ, πᾶσα προαιρετικὴ παραγωγὴ ἐνδεχομένων ἀποτελεσμάτων, καθὼς εὑρίσκει ταῦτα ἡ συμφώνως πρὸς σκοποὺς